

Személyiségfejlődési zavarok pszichológiája - 6

Dr. József István

A nemi identitás zavarai

Neurózisok

1. Szorongásos rendellenességek
2. Kóros védekezési módok

A gyermekkori depresszió

Gyermekbántalmazás

A nemi identitás zavarai

A biológiai nem vállalása - „klasszikus lányos és fiús magatartásminták”.

Az óvodásnak már neme van – minden cselekedetében, mozzanatában benne van.

A fiúkra jellemző:

- ✓ „**ütközés**” – személyekkel és tárgyakkal ismétlődő lendületes testi kontaktus – nem azonos az agresszióval, de magában foglalja a nyílt fizikai agressziót is – a felébredő indulatok „ütközés” útján történő levezetése
- ✓ alacsonyabb szintű verbális kommunikáció
- ✓ érdeklődésük tárgyorientált – játékaikban, rajzaikban jármű, fegyver, repülő
- ✓ „**behatoló**” magatartás – **Erikson**

A lányokra jellemző:

- ✓ a megismerésre, indulataik levezetésére inkább a verbális kommunikációt használják
- ✓ a fiúkénál sokkal magasabb szintű verbális kommunikáció
- ✓ érdeklődésük személyorientált – játékaikban, rajzaikban emberek, alakok
- ✓ „**befogadó**” magatartás - **Erikson**

Genitáliák erotikus örömök forrásai – gyermekkori maszturbáció

S. Freud – fallikus szakasz

Maszturbáció inadekvát kezelése – serdülőkori- és felnőttkori szexuális gátlások, esetleg szexuális aberrációk kialakulása

Identifikáció – a fiúk az apjukkal, a lányok az anyjukkal azonosulnak

- ✓ erkölcsi szabályok internalizációja
- ✓ nemi identitás megvalósulása – **a biológiai neme végleges és megváltoztathatatlan**

A nemi identitás súlyos zavarai

az egyén pszichológiai neme nem egyezik meg a biológiai nemével – férfiaknál gyakrabban fordul elő

- ✓ **transz-szexualizmus** – nő és férfi egyaránt.

gyermekkorai problémák a háttérben – gyermekkorban gyakori a lányos – feminim viselkedés. Minden **transz** felnőtt férfi lányosan viselkedik gyermekkorában, de nem minden feminim gyermekből lesz transz-szexuális felnőtt.

Biológiailag egészséges, de önmagát a másik nemhez tartozónak érzi – pl.: nem vágyakozik, hogy nő legyen, hanem nő.

Homoszexuálisok, de a saját identitása szempontjából szigorúan heteroszexuális.

A pszichológiai nemének megfelelő ruhában jár, viselkedése is olyan, mint a...

Nem azonos a **transzvesztitizmussal** – ami kizárólag férfiaknál fordul elő – női ruhában jár, ami erotikus izgalmat okoz nála.

- ✓ **nemi szerep zavara** – megjelenésében, tüneteiben nagyon hasonlít az identitás problémájához, de itt az identitás élmény érintetlen.

A fiú – bár nem megy neki a fiús viselkedés – tudja, hogy ő fiú, és a lány is bár fiúsan viselkedik, azért nő marad.

Öltözködésbeli és viselkedésbeli különbségek.

„Lányos fiúk és fiús lányok” (tomboyok) – társadalmi tolerancia és intolerancia

Lányoknál általában a másodlagos nemi jelleg kialakulásakor jó irányba fordul.

Fiúknál serdülőkorban előfordulhat másodlagos identitászavar – „ha mindenki kétségbe vonja, hogy férfi vagyok, lehet, hogy nem is vagyok férfi?”

- ✓ szorongó, heteroszexuális kapcsolataiban erősen gátolt, neurotikus felnőtté válik
- ✓ görcsösen bizonyítani akarja maszkulinitását – ésszerűtlen agresszív aktusokat kezdeményez, illetve antiszociális csoportokhoz csatlakozik

Okai

- „apafigura” vagy modell hiánya, vagy alkalmatlan modell
- helytelen nevelés – anya lányt várt, fiát is annak neveli

Neurózisok

1. Szorongásos rendellenességek

Félelem és szorongás.

A szorongás, mint élmény biológiai feladata az organizmus figyelmeztetése, hogy veszély közeleg – túlélés

Túlzottan erőssé, illetve irracionálissá válása esetén lehetetlenné teszi az egyén sikeres alkalmazkodását annak környezetéhez.

Az erős szorongáson alapuló betegségeket napjainkig neurózisnak nevezték.

- „Neurózis” - **William Cullen** XIX. századi skót orvos – biológiai alapú, az idegrendszer hibás működése miatt
- **S. Freud** – a neurotikus tünetek oka és előidézője a szorongás
- Napjaink pszichiátriája a neurózist, mint a szorongás-alapú betegségek gyűjtőfogalmát már nem használja, helyette a z ilyen zavarokat a jellemző viselkedésminták alapján osztályozza

A mindennapi szóhasználatban továbbra is jelen van.

- ✓ enyhe és középsúlyos neurózis ambulánsan kezelhető
- ✓ súlyos formája kórházi kezelést igényel

□ A szeparációs szorongás

4 évesnél idősebb gyermek esetében, amikor megszokott környezetétől – bármennyi időre - el kell szakadnia és a tiltakozás valamint a szorongás nyilvánvaló

Egészséges esetben – ha 3 éves korig otthon volt – az első jelentős szeparációs élmény az óvoda.

Amennyiben a az életkor előrehaladtával a szülőtől független programo esetében a tünetek nem csökkennek, magatartászavarról beszélünk.

Fiúk – lányok azonos arányban.

Együtt járhat az elalvás zavarával is – illetve rokon, kedvenc állat halála is kiválthatja.

Szeparációs szorongás és dependencia.

Okai

- ✓ helytelen leválási folyamat – a szülőnek van szüksége arra, hogy a gyerek mindig vele legyen
- ✓ kölcsönös függőség
- ✓ rossz nevelés
- ✓ anyai szerep bizonytalansága
- ✓ házasság konfliktusai, szülők válása

Ha tíz éves kor előtt feloldható, jó prognózis.

□ A teljesítményszorongás

Egészséges szorongás – vizsga, verseny, fellépés („lámpaláz”)

Összetevői:

- ✓ megoldás intellektuális izgalma
- ✓ siker utáni vágyakozás
- ✓ eredmény öröme
- ✓ kudarcból, szeretet elvesztésétől való félelem

Általában iskolához köthető, de mélyebb gyökerei vannak.

A. Freud (1966) – 1-3 év, anális szakasz – félelem a szeretet elvesztésétől

Teljesítményszorongás

- ✓ erős kudarckerülés jellemzi, illetve ehhez kapcsolódóan a szeretet elvesztésének a félelme
- ✓ az intelligencia bármelyik szintjén előfordulhat, **De!**
- **átlagos intelligencia esetén** – a szorongás az iskolai teljesítmény akadályá
- **magasabb intelligencia esetén** – „túltanul”, azaz keresztültör a szorongás keltette blokkon – viszont sztereotip megoldások, könnyen zavarba hozható

Relaxáció

□ **A generalizást szorongás**

Nem specializált helyzetben jelentkező, hanem folyamatosan jelen lévő szorongás.

Állandó feszültség – „szabadon lebegő szorongás” S. Freud

- ✓ állandó aggodalmaskodás és kételyek
- ✓ önbizalomhiány
- ✓ anticipál (elővételez)
- ✓ nyugtalan – állandó megerősítést, támogatást igényel
- ✓ rendszeres fizikai tünetek (körömrágás, szájszárazság, fejfájás, tenyér izzadás, hányinger)

A szorongás nem befolyásolja az iskolai teljesítményt, de a kortárskapcsolatokat igen.

Előfordulás:

- ✓ rendszeres szeretetmegvonással büntető középosztálybeli családok gyermekei
- ✓ gyermek iránti szeretet a folyamatos „jó magaviseletért” jár

Gyakran áthúzódik a felnőttkorra

Kezelése - relaxáció

☐ A szorongásroham - pánikbetegség

Mitológia – Pán isten

Egyre elterjedtebb, már fiatalabb korban is – lányoknál gyakoribb

Félelem a félelemtől

- ✓ váratlan
- ✓ az elsőnek vannak környezeti előzményei
- ✓ néhány perctől félóráig is eltarthat
- ✓ az élet során néhány alkalommal, de betegségként két hónap alatt legalább háromszor

Tünetei

- rémület – halálfélelem
- fulladásszerű érzés
- erős verejtékezés, tenyérizzadás
- szív- és légzésritmus növekedés
- mellkas összeszorulása, gombócérzés a torokban – **feltételes ingerekké válnak...**

Kezelés: gyógyszer és pszichoterápia

2. Kóros védekezési módok

Erős kapcsolat a szorongással. Az „idegenkedéstől”, az érzelem intenzitása különbözteti meg.

A fóbia

A fóbia tárgytól, helyzetektől való félelmet jelent. A fóbiás igyekszik elkerülni olyan szituációkat (fóbikus ingert), ahol találkozhat a félelmét kiváltó ingerekkel.

Fajtái:

✓ a közönséges vagy egyszerű fóbia (simple)

a népesség 13 (?) %-a – nőknél kétszer gyakoribb
óvodáskortól az állatfóbiák gyakoriak

kezelése ritka – felnőtteknél gyakori az elkerülő magatartás

gyermekeknél sem a felnőttek, sem a kortársak nem veszik komolyan

- magasság – akrofóbia
- zárt tér – klausztrofóbia
- állatfóbiák (kígyó, egér, rovar, kutya stb.)

✓ a szociális fóbia

fóbikus ingerek – nyilvános szereplés

nyilvános helyen történő étkezés

nyilvános illemhely használata

előfordulása 2 % (azonos arányban nők és férfiak között)

az egyén kerüli ezeket a helyzeteket - szélsőséges esetben nem tud kilépni otthonról

gyermekkorban ritka, De! a gyermek nem magától megy közösségbe, hanem viszik

Félelme – a szégyentől illetve, hogy mások rossz véleménnyel lesznek róla

Oka – elsősorban nevelési hiba, túlságosan védő, ugyanakkor érzelmileg nem támogató

Kezelése – pszichoterápia és gyógyszeres terápia(?)

✓ az agorafóbia

nyílt- és nagy tértől való félelem

az egyén kerüli ezeket – szélsőséges esetben nem tud kísérő nélkül, vagy azzal sem

kilépni az otthonából

Félelme – saját fizikai tüneteitől (rosszulléttől)

Kezelése – pszichoterápia és gyógyszeres terápia(?)

✓ az iskolafóbia

ritka, leginkább óvodáskorban

háttere a szeparációs szorongás – a szorongás háttere nem az intézmény elleni tiltakozás, hanem a szülőtől való elválás képtelensége

Fajtái

■ I. fokú iskolafóbia (neurotikus krízis)

4-8 éves kor között – könnyen rendeződő magatartászavar

szeparációs szorongás – a szülőnek valamilyen okból szüksége van gyermeke dependenciájára

■ II. fokú iskolafóbia (életforma fóbia – way of life)

ritka - 10 éves kor után kezdődik

minden – elsősorban kortársi – közösségben jelentkezik, nem csak az iskolában

kortársaktól, kudarctól, megalázottságtól, nevetségessé válástól való félelem

serdülőkor – tankötelezettség - pánikrohamok – agresszív viselkedéssel álcázza

agorafóbiává terebélyesedhet – inkább nem mozdul ki otthonról

Kezelése – lehetőleg pszichoterápia

❑ A kényszer (obszesszív-kompulzív rendellenesség)

Kényszeres magatartászavar – 23 % - két típusa gyakran együtt fordul elő

Enyhe formában mindenkivel előfordul - nem akadályoz a napi rutin elvégzésében

Kialakulása gyermek- és/vagy serdülőkor (anális karakter)

Anális karakter: önzőség, merev gondolkodás és viselkedés, túlzottan lelkiismeretes, rendes és precíz, általában székrekedéssel küzdő, szülőkkel ambivalens, rendmánia

Típusai

✓ **kényszeres gondolatok** – (obszesszió)

akarattalunk ellenére gondolatok, képek „törnek be” a tudatba

kóros esetben nem szűnnek meg – rendszeresen előtörnek, újra és újra átélni kényszerül
tartalmuk általában kínos, elborzasztó, vagy morálisan megalázó

✓ **kényszeres cselekvés** – (kompulzió)

akarattalunk ellenére valamilyen cselekvéssort kell újra és újra végrehajtani

a kényszeres cselekvések gyakran a kényszeres gondolatokra adott válaszreakciók

- ellenőrzési rítusok
- tisztasági rítusok, stb...

A rítusok megakadályozása szorongást indukál

A gyermekkori depresszió

A depresszió, a kedvetlenség, a szomorúság emocionális állapota. Csökkent kezdeményezőerő, reakciókészség, illetve negatív, önkritikus gondolatok jellemzik.

A modern társadalmak betegsége – a primitív társadalmakban gyakorlatilag nem fordul elő.

Az ok feltehetően a modern ember karaktervonásaiban és a modern kultúrában keresendő.

- ✓ én-központúság
- ✓ anyagi- és egzisztenciális sikerek fontossága (karrier)
- ✓ sok döntési helyzet
- ✓ egyre kevesebb támasz – válságban a család
vallásba, hagyományokba, pártokba vetett hit csökken
- ✓ az egyének befelé, önmagukba fordulnak

Támasz nélküliség – depresszió

80-as évek közepéig – tagadták a gyermekdepresszió létét

A klasszikus felnőttkori depresszió gyermekkorban is előfordul, de ritka.

Gyermekkorban inkább **kevert esetek** fordulnak elő, amelyekben valódi depressziós tünetek rövid ideig jelen lehetnek, de a vezető problémaként más magatartászavarok, főként a szorongásos formák jellemzőek a gyermekekre – **azaz a korosztályra jellemző szorongástípusok a dominánsak és csupán hosszabb-rövidebb időszakban jelennek meg a depresszív tünetek.**

A depressziós zavarok száma serdülőkorban jelentősen emelkedik.

10 éves kor alatt a fiúknál, e felett a lányoknál jelentősebb.

A gyermekkori depresszió mindig neurotikus és reaktív depresszió!

Neurotikus, mert – nincs téveszme, hallucináció, vagy kataton (megmerevedett)

befelé fordulás, azaz nem pszichotikus

Reaktív, mert – külső ok miatt alakul ki

Tünetek

1. **depresszív hangulat** – szomorú, boldogtalan, „senki nem tud segíteni”
2. **halál, öngyilkosság vissza-visszatérő gondolata** - jobb lenne, ha nem lennék...
3. **a megszokott tevékenységek iránti érdektelenség** – örömtelenség
4. **étvágy és alvás zavara** – fogyás, korán ébredés, késői nehéz elalvás, esetleg fordítva
5. **pszichomotoros lassulás** – főként serdülőkre jellemző, testtartás, mozgás, beszéd
6. **energia hiánya** – szintén elsősorban serdülőkre jellemző, folyton fáradt, kimerült
7. **értéktelenség érzése** – súlyos önértékelési zavarok
8. **gondolkodás akadályai** – gyenge döntési és koncentrációs képesség, emlékezetzavar
9. **ingerlékenység** – rendszerint dependens, rossz kortárskapcsolatok – ugyanakkor szülőikkel, tanárokkal rendkívül irritábilis

Nem kell valamennyi tünet a diagnózishoz, de a depresszív hangulatnak, az önértékelési zavarnak, és a teljesítményromlásnak meg kell jelennie.

A depresszió okai

A „tárgyvesztés” mint kiváltó ok (stresszor)

Olyan élőlény vagy objektum elvesztése, aki vagy amely az egyénhez nagyon közel állt, és emocionális és/vagy organikus értelemben, én-jének részét képezte.

Leggyakrabban előforduló tárgyvesztések:

- ✓ szeretett személy, illetve szeretet elvesztése
- ✓ kedvenc háziállat elvesztése
- ✓ egészség maradandó károsodása
- ✓ önbecsülés elvesztése
- ✓ korai szeparáció

Kezelés: - pszichoterápia és gyógyszeres terápia

Gyermekbántalmazás

A családon belül előforduló erőszak jellemzői, résztvevői

- ✓ Házastársak között
- ✓ Gyermek ellen
- ✓ Családban élő idős ember ellen
- ✓ (A szülők ellen)

A családban megnyilvánuló erőszak előfordulási formái

1. Fizikai erőszak
2. Pszichológiai erőszak
3. Szexuális erőszak
4. Elhanyagolás

1. A fizikai erőszak

- ✓ Büntetés (pofon, egyéb verés)
- ✓ A gyermekek ritkán árulkodnak
 - félelem
 - irracionális büntudat (áldozattá válás)
 - a társadalom nem tartja bűnnek
- ✓ Nem csak gyerek ellen

2. A pszichológiai erőszak

- ✓ Kötekedés, fenyegetés, becsmélés, megalázás
- ✓ Szeretet megvonás, értékek folyamatos kétségbevonása
- ✓ Másik érzékeny pontjainak felemlegetése
- ✓ (megbízható statisztikák hiánya)

3. A szexuális erőszak

- ✓ Az elkövető szinte kizárólag férfi (férj, illetve idősebb fiútestvér)
- ✓ Áldozat a nő, vagy a gyermek
- ✓ „Férj jogai”, illetve félelem miatti rejtve maradás (nő és gyermek is hallgat)

4. Az elhanyagolás

- ✓ Gondozás, ellátás, védelem hiánya
- ✓ Emocionális és fizikai forma, iskolás gyermeknél ez kiegészül...

Az erőszak dinamikája a családon belül

- ✓ Valamennyi formában azonos az erőszak dinamikája: az elkövető hibásan alkalmazza erejét, családon belüli hatalmát, ellenőrzési, irányítási lehetőségeit, autoritását.
- ✓ A közös dinamika miatt sokszorosára nő a valószínűsége annak, hogy abban a családban ahol az erőszak valamelyik típusa előfordult, az erőszak másik típusa is jelen van, illetve előfordulhat.

A családon belüli erőszak feltételezett okai

- ✓ A család...
- ✓ Alacsony iskolai végzettség
- ✓ Szülők...
- ✓ Szülők gyermekként elszenvedett bántalmazása, elhanyagolás, intézeti nevelés
- ✓ Gyermek rendellenességei
- ✓ Bizonyos életkorok (csecsemő, 3-4 éves gyermek, serdülő)
- ✓ Bántalmazó nevelési módszerek elfogadása
- ✓ Szociális támogató rendszer
- ✓ Destruktív jogosultság (**Böszörményi Nagy Iván**)

Az erőszak felismerése

- ✓ Elhanyagolás, rossz bánásmód
 - általános jelek
 - közösségben észlelhető jelek
 - gyanús szülői magatartás
 - szomatikus jelek

- ✓ Fizikai bántalmazás jelei

A korai felismerés fontossága, avagy miért kell a gyors, de átgondolt döntés?

- ✓ A sérülések, traumák jobb hatásfokkal gyógyíthatók
- ✓ Azonosulhat az agresszorra, iskolai, kortárs problémák
- ✓ A bántalmazott gyermek bántalmazó felnőtt lehet
- ✓ A gyermek szocializációja, személyiségfejlődése normálissá tehető (minta, értékrend)